

С. 93–95. 12. Бахрах Д. Н. Административная ответственность граждан в СССР / Бахрах Д. Н. – Свердловск, 1989. 13. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / Сорокин П. А. – М., 1992. 14. Малеин Н. С. Юридическая ответственность и справедливость / Малеин Н. С. – М., 1992. 15. Вопленко Н. Н. Общественная опасность или социальная вредность? / Н. Н. Вопленко // Вестник Вол. гос. ун-та. – Серия 3. – Вып. 2. – 1997. – С. 7.

Надійшла до редакції 17.10.2008

УДК 340.15(477)

А. Д. Семикопний

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ОРГАНІЗОВАНІ ФОРМИ ЗЛОЧИННОСТІ У НАУЦІ Й ЗАКОНОДАВСТВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ І УСРР ДОБИ НЕПУ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У статті здійснено порівняння умов і обставин боротьби з організованою злочинністю у 1920-ті рр. та нині. Зроблено висновок про занадто великі розбіжності у підходах, методах і формах цієї боротьби, що пов'язано в першу чергу з різними уявленнями про те, що розуміти під організованими формами злочинності.

В статті осуществлено сравнение условий и обстоятельств борьбы с организованной преступностью в Украине в 1920-е гг. и ныне. Сделан вывод о слишком больших отличиях в подходах, формах и методах этой борьбы, что связано в первую очередь с разным пониманием того, что же представляют собой организованные формы преступности.

Comparison of conditions and circumstances of organized crime combating in Ukraine in 1920s and nowadays is realized in the article. Differences in the approaches, forms and methods of such combating are revealed. First of all, it is connected to a great difference in understanding what organized crime is.

Організована злочинність – найбільш суспільно небезпечна форма протиправної діяльності. Наявність організованої злочинності у суспільстві вкрай негативно впливає на його розвиток, деформуючи суспільні відносини. На сьогодні вже ні у кого не викликає сумнівів факт існування організованої злочинності в нашому суспільстві. Юристи, кримінологи, соціологи, психологи намагаються знайти оптимальні шляхи подолання цього явища чи принаймні досягти звуження його впливу.

Актуальність обраної теми обумовлена принциповою схожістю соціально-економічної ситуації початку ХХІ ст. з тією, що склалась в Україні у роки здійснення нової економічної політики, коли відмова від воєнно-комуністичних методів управління державою на фоні руйнівних наслідків Першої світової та Громадянської воєн, голоду створила всі умови для поширення соціальних аномалій, зокрема різних організованих форм злочинності. На цьому тлі виявлення спільних тенденцій розвитку та розуміння організованої злочинності в добу непу допоможе нам з'ясувати глибинні причини погіршення криміногенної обстановки на сучасному етапі та якоюсь мірою визначити її загальні напрямки, а отже – своєчасно вжити превентивних заходів.

Однією з причин, що значно ускладнює боротьбу з організованою злочинністю, є те, що на думку автора, вона стала предметом спеціальних кримінологічних досліджень відносно недавно. У радянські часи, до 1980-х рр., з ідеологічних міркувань наявність організованої злочинності категорично заперечувалась. Висновок про її існування було зроблено лише на початку позаминулого десятиліття співробітниками НДІ МВС СРСР та Омської школи МВС [1, с. 4]. Але й тоді дані цих досліджень були глибоко засекречені й відомі тільки керівництву радянської держави.

Відкрито ця тема почала обговорюватися вже наприкінці 1980-х рр., у період перебудови. У 1987–1988 рр. з'явилися перші публікації з цієї проблематики [2–3]. Згодом, у 1989 р., в Москві було проведено круглий стіл, присвячений проблемам саме організованої злочинності, в якому брали участь вчені-правознавці та представники силових структур [1]. Спеціалісти в галузі професійної злочинності пропонували свої підходи у визначенні поняття організованої злочинності, її ознак, намагалися з'ясувати головні фактори, що відіграли вирішальну роль у формуванні цього явища в СРСР. Протягом останніх майже двадцяти років російські та українські вчені, намагаючись надолужити згаяне, досить активно займалися вивченням феномену організованої злочинності [4–11]. Проте, незважаючи на широке висвітлення цієї проблеми у вітчизняних та закордонних ЗМІ, наукових виданнях, усе ще залишаються дискусійними питання про розуміння організованої злочинності, її форми та рівні, час появи тощо.

Враховуючи особливості дослідження проблеми, автор у даній статті ставить собі за мету шляхом порівняльного аналізу оцінок організованої злочинності у правовій науці та законодавстві 1920-х рр., і доби незалежної України, з'ясувати, чи можна ототожнювати сучасне розуміння організованої злочинності з тим, яке було притаманне добі непу.

Універсального визначення організованої злочинності не існує. На сучасному етапі більшість як вітчизняних, так і російських фахівців вважають організовану злочинність продовженням професійної та загальнокримінальної злочинності, що існували ще за часів царату. Як основну відмінність між ними виділяють тезу про те, що звичайна злочинність наступає на суспільство, діючи проти його інститутів, зокрема і держави як такої, а організована злочинність у цьому наступі намагається спиратися на інститути держави та суспільства, використовувати їх у своїх цілях [12, с. 56]. Отже, основними рисами організованої злочинності у сучасному розумінні є її щільне змикання із владою, використання владних структур для розробки системи захисту себе від кримінальної відповідальності та корупція.

Серед інших найпоширеніших ознак організованої злочинності слід вказати на переплетіння злочинності з тіньовою економічною злочинністю, а також на корисливу мотивацію поведінки окремих осіб і соціальних груп, що, на думку відомого фахівця І. Данышина, є стрижнем організованої злочинності [13, с. 219]. Також сюди слід віднести здійснення розвідувальної, контррозвідувальної, охоронної й терористичної діяльності з метою забезпечення ефективного функціонування злочинних структур; ієрархічну будову з чітким розподілом ролей і колегіальним органом вищого управління (злочинне співтовариство), наявністю матеріальної, фінансової та інформаційної бази, жорсткою внутрішньою дисципліною.

Враховуючи вищенаведені характеристики, можна спробувати дати певне визначення сучасного розуміння організованої злочинності. Це суспільно небезпечне соціальне явище, яке характеризується тісним змиканням кримінального світу з тіньовими економічними структурами, що створює за допомогою корупції систему захисту від соціального контролю. Воно виявляє себе у діяльності стійких злочинних співтовариств, які мають ієрархічну організаційну побудову та згуртованість. Ці співтовариства займаються вчиненням злочинів як промислом, контролюють джерела протиправних, а також окремих видів легальних прибутків на територіях чи в окремих соціальних сферах. Більше того, на думку деяких фахівців, зокрема А. Долгової, сучасна організована злочинність являє собою альтернативне суспільство з власною економікою, соціальною та духовною сферами, власними системами управління, безпеки, формування молодого покоління, «юстицією», внутрішньою та зовнішньою політикою [12, с. 58]. Звичайно, таке визначення організованої злочинності не є вичерпним, але воно може дати досить повне уявлення про розуміння сутності цього явища його сучасними дослідниками.

Слід чітко уявляти, що організована злочинність – це складна, багаторівнева система організованих злочинних формувань. Більшість спеціалістів у галузі кримінології та кримінального права схильні виділяти наступні її форми: організована група, злочинна організація, злочинне співтовариство [14–15]. Не заглиблюючись у їх детальні характеристики, відзначимо, що головними відмінностями між організованою групою та злочинною організацією є ієрархічна структура і спрямованість на вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів останньої [14, с. 205]. Злочинне співтовариство – це найвища форма організації кримінального світу. Його наявність є специфічною рисою, притаманною саме організованій злочинності. Під злочинним співтовариством фахівці розуміють співучасть організаторів або керівників, інших представників злочинних організацій, груп у розробці та реалізації заходів

з планування, підтримки, розвитку злочинної діяльності, які здебільшого безпосередньо не беруть участі у здійсненні протиправних дій [16, с. 119]. Принагідно зауважимо, що організована група чи навіть злочинна організація, що має всі характерні для цих об'єднань ознаки, але існує автономно, не підтримуючи контактів із системою організованої злочинності (злочинними співтовариствами), залишається не більш ніж організованою групою або злочинною організацією загальнокримінального характеру і не може розглядатися як прояв організованої злочинності.

У контексті теми даної статті особливо актуальним буде питання стосовно часу виникнення організованої злочинності на теренах колишнього СРСР. З цього приводу серед вчених і практиків існують дві точки зору. Перша полягає в тому, що організована злочинність мала місце ще за часів Російської імперії, існувала вона і з перших років радянської влади, передусім, у формі повстань селян і робітників, спільнот крадіїв (зокрема конокрадів, які, на думку А. Гурова, за своєю структурою найбільше відповідали сучасному розумінню організованої злочинності [17, с. 81]), згай та банд, діяльність яких набула особливого розвитку під час Громадянської війни.

Проте, їхні опоненти зауважують, що, окремі, нехай навіть у значній кількості, злочини, здійснені організованими групами, ще не створювали нову якість, оскільки практично не було злочинних спільнот, достатньої масовості, ієрархічності, стійкості тощо. Тому вони наполягають на думці, що організована злочинність як система, певне суспільне явище, почала складатися в СРСР на межі 60-х–70-х рр. минулого століття [17–18]. Хрущовська відлига, лібералізація кримінальних покарань, спроби перших економічних реформ, стимулювали злочинний світ змінити свою спрямованість. У «старій» професійній злочинності в нових соціальних умовах формується якісно новий стан. З'являється мережева структура організації, за якої став невідворотним розподіл сфер і територій між групами, відбулося злиття злочинців загальнокримінального профілю з розкрадачами, тих та інших – з представниками державного апарату. Саме у «хрущовський», а згодом у «брежнєвський» періоди формуються структури тіншової економіки, зроцнені з корумпованими чиновниками і кримінальними групами, які й склали основу сучасної організованої злочинності.

Особливо ці процеси прискорилися в роки перебудови. Не останню роль у цьому зіграли і закони «Про індивідуальну трудову діяльність» (від 19 листопада 1986 р.) та «Про кооперацію» (від 26 травня 1988 р.). Вони сприяли не стільки економічним реформам в СРСР, скільки виходу з тіні капіталів, накопичених злочинним шляхом у попередні згадувані періоди. Таким чином, лише на момент розпаду СРСР, вважають прибічники цієї точки зору,

організована злочинність остаточно оформилась у нове соціальне явище, маюче системний характер. Своє ставлення до даної проблеми автор висловить нижче, порівнюючи сучасне розуміння організованої злочинності з тим, що було притаманне для 20-х рр. минулого століття.

Організована злочинність стала однією з найбільш актуальних і серйозних проблем серед тих, що постали перед нашою країною вже в перші роки її незалежного існування. негайно треба було створювати законодавчу базу для боротьби з цим негативним соціальним явищем. Ще у червні 1993 р. з'явився закон «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [19]. У цьому документі під організованою злочинністю розуміється «сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань». У п. 2 ст. 1 Закону відзначено, що види та ознаки цих злочинів, а також кримінально-правові заходи щодо осіб, які вчинили такі злочини, встановлюються Кримінальним кодексом України. Аналогічне визначення організованої злочинності збереглося і в редакції Закону від 26 травня 2006 р. Дане на законодавчому рівні визначення організованої злочинності потребує певних уточнень, які, як і передбачено законом, можна знайти, звернувшись до Кримінального кодексу.

Визначення форм організованої злочинної діяльності та питань відповідальності за неї Кримінальний кодекс вирішує у рамках інституту співучасті (ст. 26–31 Загальної частини) і відповідних у зв'язку з цим кваліфікуючих обставин, які позначаються у конкретних складах злочинів [20]. КК України вирізняє наступні види співучасті: група осіб, група осіб за попередньою змовою, організована група, злочинна організація. Два останніх мають безпосередній стосунок до проблеми організованої злочинності. Зазначимо, що у КК відсутнє розуміння злочинного співтовариства, яке становить собою верхівку організованої злочинності.

У частинах 3–4 ст. 28 КК України подається визначення понять «організованої групи» та «злочинної організації». Для «організованої групи» найбільш характерною є наявність трьох і більше осіб, попередня організація та стійкість об'єднання, розподіл злочинних функцій між учасниками групи. Тоді як «злочинна організація», крім вищезазначеного, передбачає наявність ієрархічної структури, тривалої спільної діяльності з метою вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів. Звертає на себе увагу ст. 30 КК, де викладена специфіка кримінальної відповідальності організаторів організованих груп і злочинних організацій. Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України, вчинення злочину організованою групою належить до обставин, які обтяжують покарання. Крім того, у значній кількості статей Особливої частини КК України вчинення

злочину організованою групою виступає як кваліфікуюча або особливо кваліфікуюча ознака. Це підкреслює суспільну небезпечність вчиненого, внаслідок чого злочини з менш тяжкої кваліфікаційної групи переходять до більш тяжкої. Хоча вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів не є обов'язковою метою для організованої групи, на практиці не виключається їх створення для вчинення саме таких злочинів. Наприклад, ч. 4 ст. 187 КК України – розбій, поряд з іншими особливо кваліфікуючими ознаками передбачає вчинення розбою організованою групою, а це особливо тяжкий злочин. Аналогічним чином вирішується питання й стосовно такого складу злочину, як вимагання (ч. 4 ст. 189 КК України) та багатьох інших складів злочинів.

Як найнебезпечнішу форму співучасті КК визначає злочинну організацію. Відповідно з цим в Особливій частині КК України є статті, які передбачають кримінальну відповідальність за створення й сприяння діяльності злочинних організацій (ст. 255–256 КК України). Крім цього, в Особливій частині містяться статті, які передбачають спеціальні види злочинних організацій. Це банди (ст. 257 КК України), не передбачені законом воєнізовані або збройні формування (ст. 260 КК України), терористичні групи та терористичні організації (ч. 4 ст. 258 КК України). Ці злочинні організації не отожднюються із загальним поняттям злочинної організації і мають свої специфічні ознаки.

Отже, сучасне кримінальне законодавство України дає досить чітке уявлення про сутність, форми та заходи боротьби з організованою злочинністю. У загальних рисах з'ясувавши розуміння організованої злочинності у законодавстві й науці сьогодення, спробуємо порівняти його з тим, яке існувало у 20-х рр. минулого століття і дати відповідь на питання: чи існувала організована злочинність в УСРР у роки непу?

Почнемо з того, що в ті часи самого поняття «організована злочинність» ще не було. Але чи існувала вона як суспільне явище? Для відповіді на це питання спробуємо з'ясувати, як трактувалися тогочасними фахівцями різні форми співучасті, що фігурували у кримінальному законодавстві УСРР 1920-х рр. У ст. 15 та 16 КК 1922 р. надавалося загальне визначення форм співучасті з викладенням розуміння кожної з них [21]. У контексті досліджуваної проблематики нас передусім цікавлять форми співучасті за попередньою змовою. В законодавстві та юридичній науці того періоду були визначені наступні форми співучасті за попередньою змовою: злочинна група, зграя (банда) та співтовариство (організація).

Найпростішою формою співучасті такого типу вважалася злочинна група. Вона трактувалася як проста співучасть з необхідною наявністю попередньої змови між учасниками злочину, незалежно від того, коли відбулася ця змова – до чи під час злочину.

Поняття «злочинної групи» в загальних рисах відповідає сучасному розумінню «організованої групи», яке являє собою стійке об'єднання попередньо організованих декількох осіб (трьох або більше) з метою готування та здійснення злочину. І хоча в 1920-х рр. така важлива ознака злочинної групи, як стійкість ще не була розкрита в повній мірі, можна із впевненістю говорити про існування в той час цих елементарних форм організованості кримінального світу.

Наступною формою співучасті за попередньою змовою, до речі, найбільш розробленою в науці 20-х рр., була зграя (банда). На думку тогочасних фахівців, під зграєю треба було розуміти співучасть за попередньою змовою у підготовці та здійсненні декількох злочинів. У зграї, на відміну від решти різновидів співучасті, більш чітко простежується саме фактор організованості. За словами відомого науковця-юриста 1920-х рр. А. Ошерова, зграя являла собою своєрідний тип мініатюрного державного утворення, тобто організації, що була побудована на розумінні одними свого права наказувати, керувати та карати, а іншими – підкорятися [22, с. 68]. Для зграї характерна внутрішня єдність, стійкість, не в останню чергу спрямовані на ефективну протидію правоохоронним органам; безумовна авторитетність для всіх членів зграї директив з боку лідерів угруповання; існування специфічної системи норм і правил поведінки у відносинах між членами групи та оточуючим світом; договори про створення спільної «казни» – «общака»; за певних обставин надання матеріальної допомоги потерпаючим від правосуддя учасникам зграї та членам їхніх родин; домовленості між окремими зграями чи з населенням про допомогу, попередження про небезпеку тощо. Отже, виходячи з наведеного вище, можна зробити висновок, що зграя була злочинним угрупованням досить високого рівня організації, в окремих випадках навіть здатним на координацію діяльності та об'єднання своїх протиправних дій з діями інших подібних угруповань, що є вже дуже близьким до сучасного розуміння організованої злочинності.

Притаманні для зграї риси, а саме – наявність попередньої змови декількох осіб, стійкість об'єднання (здійснення невизначеної кількості злочинів), ієрархічність його побудови, – дають підстави порівняти зграю зі злочинною організацією, що має майже ті самі характерні ознаки. Таким чином, це свідчить про існування в добу непу не тільки найпростіших (злочинна група), але й більш складних форм організації злочинного світу, здатних суттєво впливати на суспільне життя.

Економічний занепад, зупинка правового механізму і безвладдя в країні в роки Громадянської війни створили підґрунтя для стрімкого поширення раніше не надто розповсюджених суспільно небезпечних майнових злочинів – розбою та грабежу. Це сприяло

зародженню нової організаційної форми кримінально-професійної злочинності – бандитизму, що спеціалізувався на особливо тяжких злочинах, таких як розбійні напади, пограбування, вбивства. У кримінальному законодавстві 1920-х рр., зокрема у ст. 76 КК 1922 р., банда визначалася як озброєна зграя, тобто обов'язково озброєність виступає в якості головного критерію, на підставі якого розрізняються просто злочинна зграя і банда. Треба відзначити, що й сучасні законодавці використовують цей критерій для розмежування злочинних організацій і банд (ст. 257 КК України).

Встановлюючи місце бандитизму серед інших форм організованої злочинності 1920-х рр., слід обов'язково враховувати ті політичні обставини, що сприяли поширенню цього явища. Часто банди створювались і поповнювались людьми, які постраждали від нової більшовицької влади чи були з тих чи інших причин невдоволені нею. Водночас, нерідко політичні мотиви перетворювались у кримінальні форми виразу. Такі водночас напівполітичні й напівкримінальні банди були широко розповсюджені в Україні, особливо в першій половині 1920-х рр. Проте, як визнають деякі дослідники, існували і банди суто політичного характеру, створені з однією метою – послаблення влади більшовиків та її захоплення [17, с. 103]. В УСРР найбільш характерними прикладами такого роду «банд» були анархістський селянський рух на чолі з Н. Махно і численні загони атаманів Холодного Яру. З такими «бандами» боролися не співробітники карного розшуку, а Надзвичайна комісія і Червона армія. Тому жодного стосунку так звані політичні банди до організованої злочинності та її форм не мали. При цьому саме визначення політичного бандитизму мало у роки нової економічної політики відверто ідеологічний, пропагандистський характер. Недарма після того, як комуністична монополія на істину відійшла в минуле, цей термін був практично витіснений іншим – «повстанський рух».

Ще однією формою співучасті за попередньою змовою, що фігурувала у законодавстві 1920-х рр., була злочинна організація або співтовариство. На відміну від попередніх форм співучасті, її ні в якому випадку не можна ототожнювати зі злочинним співтовариством, яке є верхівкою організованої злочинності, найвищою формою організації кримінального світу межі ХХ–ХХІ століть.

У тогочасному розумінні співтовариство, маючи всі істотні ознаки зграї, відрізнялось від останньої своїм політичним характером та політичними цілями діяльності, спрямованими здебільшого на компрометацію та підрив основ існуючого соціально-політичного устрою [22, с. 75]. Такому визначенню злочинного співтовариства, знову ж, відповідали в той час не загальнокримінальні, а власне «контрреволюційні» організації, які навряд можна

віднести до проявів організованої злочинності. Незважаючи на це, відзначимо, що тогочасні фахівці у галузі кримінального права у своїх визначеннях стосовно співучасті у вчиненні злочину намітали основні риси організованої злочинності з кримінально-правової точки зору, заклавши підвалини сучасного трактування цього явища.

Отже, у науці й законодавстві доби непу були відомі тільки дві форми організованої злочинності, яким можна знайти відповідні аналогії у сучасному розумінні цього явища. Така форма організації кримінального світу, як злочинне співтовариство, на суто кримінальному рівні ще не була відома. Це дає підстави вважати, що на той час організована злочинність перебувала ще у стадії становлення, і її окремі форми ще не встигли утворити завершеної системи, що, у свою чергу, дозволило б стверджувати про існування у 20-х рр. ХХ ст. саме організованої злочинності як суспільного явища, а не її окремих форм. У 1930-ті рр. цей процес було перервано жорстокими репресивними заходами сталінського режиму, коли сама держава стала великою злочинною організацією. У тяжкі повоєнні роки відбулося відновлення багатьох організованих форм злочинності, зокрема бандитизму, але й це ще не було організованою злочинністю в розумінні системного суспільного явища. Таких рис, як вже було зазначено вище, вона почала набувати вже ближче до кінця 60-х рр. минулого століття.

Порівнявши розуміння організованої злочинності у законодавстві й науці 1920-х рр. і сьогодення, можна зробити висновок, що, незважаючи на окремі факти, у період запровадження нової економічної політики організована злочинність в УСРР, принаймні в сучасному її розумінні, ще не склалася як завершена система. На думку автора, одна з головних причин цього полягала у недостатньому розвитку виробничого сектора народного господарства, який ледь досягав рівня простого товарного виробництва. В умовах недостатньо розвинутої економіки, з урахуванням низької купівельної спроможності переважної більшості громадян, і тіньюва економіка розвиватися не могла. Тобто в той час ще не могло відбутися змикання загальнокримінальної та економічної злочинності, тим більше – їх співробітництво з органами влади, проникнення в них, що і є головними визначальними рисами сучасної організованої злочинності.

Таким чином, у роки непу в Радянській Україні у загальнокримінальній груповій злочинності існували її організовані види, що було відзначено автором вище. Мало місце і прагнення до підвищення організованості та професіоналізації кримінальної діяльності у злочинному середовищі. Однак ототожнювати цю групову злочинність з організованою злочинністю у її сучасному розумінні є певним спрощенням і, оцінюючі ці організовані форми групової

злочинності, можна констатувати лише наявність у них деяких елементів, притаманних організованій злочинності як соціальному явищу.

Список літератури: 1. Организованная преступность. Проблемы, дискуссии, предложения. – М., 1989. 2. Гуров А. От эмоций к фактам / А. Гуров // Социалистическая законность. – 1988. – № 10. 3. Николаев Н. О проблемах борьбы с организованной преступностью / Н. Николаев // Социалистическая законность. – 1988. – № 6. 4. Гуров А. Организованная преступность – не миф, а реальность / Гуров А. – М., 1992. 5. Смирнов Г. Организованная преступность и меры по её предупреждению / Смирнов Г. – М., 1995. 6. Лунеев В. Организованная преступность в России: осознание, истоки, тенденции / В. Лунеев // Государство и право. – 1996. – № 4. 7. Организованная преступность в России: теория и реальность. – СПб., 1996. 8. Топильская Е. Организованная преступность / Топильская Е. – СПб., 1999. 9. Борьба з організованою злочинністю і корупцією. – К., 2000. 10. Организованные преступные группы в Украине: традиционное и типичное (социологический очерк) / [под ред. А. Ярмыш]. – Х., 2002. 11. Долгова А. Преступность, ее организованность и криминальное общество / Долгова А. – М., 2003. 12. Долгова А. Криминология / Долгова А. – М., 2003. 13. Криминологія / [за ред. І. Даньшина]. – Х., 2003. 14. Корнієнко М. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, криминологічна характеристика, заходи протидії / Корнієнко М. – К., 2004. 15. Бузало П. Криминологія / П. Бузало, С. Денисов. – К., 2007. 16. Организованная преступность – 2. Проблемы, дискуссии, предложения. – М., 1993. 17. Гуров А. Профессиональная преступность. Прошлое и современность / Гуров А. – М., 1990. 18. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / Лунеев В. В. – М., 1997. 19. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30 черв. 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. 20. Кримінальний кодекс України. – Х., 2004. 21. Уголовный кодекс : с изм. и доп. по 15-ое июля 1925 г. – Х., 1925. 22. Ошеров А. Преступная группа, шайка, банда, сообщество и организация по Уголовному кодексу / А. Ошеров // Право и жизнь. – 1924. – Кн. 7–8.

Надійшла до редколегії 14.03.2009